

Pretoriana

TYDSKRIF VAN DIE GENOOTSKAP OUD-PRETORIA
VERSKYN IN APRIL, AUGUSTUS EN DESEMBER

MAGAZINE OF THE OLD PRETORIA SOCIETY
PUBLISHED IN APRIL, AUGUST AND DECEMBER

Prys : 25c : Price

Inhoud / Contents

DR. N. A. COETZEE: Uit die onderwys in Pretoria gedurende die laaste jare van die Zuid-Afrikaansche Republiek en daarna.

KOMDT. (DR.) JAN PLOEGER: Oor die Nederlandse Verenigingslewe in Ou-Pretoria.

MEJ. J. M. SCHOEMAN: Die ampswoning van Conyngham Greene.

MR. C. W. L. DE SOUZA: The President and the Rose.

MNR. J. L. HATTINGH: Die Konsenstrasiestikamp te Meintjieskop.

MNR. G. J. VAN ECK: Kultuuraktiwiteite van die Pretoriase jeug tussen 1883 en 1913.

MEJ. K. M. (INA) VAN ECK: Die voorstad Groenkloof, Pretoria, en die herkoms van sy straat- en parkname.

MNR. H. M. REX: Die eerste poging tot koffieverbouing in die Pretoriase distrik.

CORRESPONDENCE:

MR. C. J. BEANES: Pretoriana, No. 47, 1965.

MR. C. J. BEANES: Arbour Day.

In afwesigheid van die Redakteur is hierdie nommer op versoek van die Bestuur deur mnr. H. M. Rex geredigeer, die vyf-en-twintigste en laaste nommer vanaf Nr. 23, April 1957, waaraan hy 'n aandeel gehad het. Die redigering van Pretoriana vir meer as agt jaar was vir hom 'n liefdestaak en hy is dankbaar dat hy op hierdie wyse vir die Genootskap Oud-Pretoria van diens kon gewees het.

UIT DIE ONDERWYS IN PRETORIA

GEDURENDE DIE LAASTE JARE VAN DIE ZUID-AFRIKAANSCH E REPUBLIEK EN DAARNA

DIE werksaamhede en daaglikse roetine aan die Staatsmodelskool en Staatsgimnasium van die Zuid-Afrikaansche Republiek in Pretoria vir die agtien maande voor die Anglo-Boere Oorlog (11 Oktober 1899 — 31 Mei 1902) word weerspieël in 'n „Rapport-Boekje” van een van die leerlinge, Francois Philippus Coetzee (5.1.1880—1.9.1952) wat ons ter hand gekom het.

Hierdie rapportboekje is netjies en stewig gebind met 'n aantal vorms vir agtereenvolgende kwartaallike gebruik. Dit is op 20 Mei 1898 uitgereik aan die kandidaat in Standaard VI. Die leerling het vroeër elders skoolgegaan en het met die doel om vir onderwyser te leer oorgekom na die Staatsmodelskool. Hy was toe agtien jaar oud.

Voor in die boekje verskyn 'n „Verklaring der Cijfers” vir die waardering van die leerling se eksamenprestasie soos volg:

- 5 — zeer goed.
- 4 — goed.
- 3 — voldoende.
- 2½ — even voldoende.
- 2 — onvoldoende.
- 1 — slecht.

Die eerste rapport strek oor die kwartaal „April tot Juli” 1898 en toon die punte in die verskillende vakke behaal; „skooltijden afwezig geweest,” asook maak dit voorsiening vir die latere handtekening van die ouer of voog om te bewys dat dit onder sy aandag gekom het. Die „Hoofd der School,” Meneer F. W. Wagner, se naam is op die vorm gedruk, die „Onderwijzer” N. Tromp het namens hom geteken. Ook R. D. Collins, „Hoofd Eerste Staats Tehuis voor Jongens” het sy naam geteken, blykbaar as mede-getuie van goeie gedrag, om dissipline in die Tehuis te verseker. Hierdie Tehuis was gehuisves in die woonhuis van generaal Piet Joubert in Visagiestraat.

Die tweede rapport, van „Juli tot October” 1898, bevat 'n kanttenuing dat die leerling oorgeplaas word na die Normaalklasse en dus nou verder voorberei word as onderwyser. Aan die toelatingsvereistes is dus voldoen.

Die vakke, met puntetoekenuing, verdien besondere aandag. Bijbelse Geschiedenis verskyn eerste op die lys, dit het die ereplek. Moedertaal-onderriig word onderverdeeld in Lezen, Schrijven, Recitatie, Vormleer, Taalkunde, Opstel, met Rekenen tussenin. Engels word ook geleer, daar word egter net een punt gegee vir Lezen, Recitatie, Taalkunde en Opstel saam. Die student het „Geschiedenis des Vaderlands” afsonderlik geneem van

Wildebeesthoekskool, Distrik Pretoria, 1906

„Algemeene Geschiedenis”. „Aardrykskunde van Zuid-Afrika” en „Algemeene Aardrykskunde” was ook twee afsonderlike vakke. Die geskiedenis en aardrykskunde van die eie land is dus twee vol vakke. Die vak Natuurkunde en Delfstofkunde getuig van die waarde geheg aan die kennis van minerale in die Transvaalse Republiek as mynstaat. „Gymnastiek, Zang en Teekenen” word deur die student geneem, daar is egter ook voorsiening vir Viool, Harmonium en Slöjd. Verder is daar ook ’n waarderingspunt uit vyf van die leerling se „Gedrag en Vlijt” en „Orde en Netheid”. Omdat die kandidaat nou vir onderwyser leer verskyn daar ook punte vir Opvoedkunde en Praktiese Onderwys. Hierdie het op die vorige kwartaal se rapport ontbreek.

Die laaste rapport in die boekie getuig van die onvermydelike. Dit strek oor die kwartaal 1 Juli tot Sept. 1899. Alhoewel al die punte vir die afsonderlike vakke ingeskryf is, ontbreek die verdere afronding van die rapport. Die onderwyser en koshuisvader het nie geteken nie, ook ontbreek die handtekening van die vader wat later aangebring moes word. Ons kan ’n voorstelling maak van wat ’n oorlogsverklaring meebring. Alles is in rep en roer, die Staatsmodelskool en Staatsgimnasium word gesluit (vir die

laaste keer) en die leerlinge vertrek na huis om met die ouers te beraadslaag. F. P. Coetzee het by die Heidelbergse Kommando aangesluit, waar sy ouerhuis was.

'n Aantal bladsye van die Rapport-Boekje bly dus blank om te getuig van 'n onderbreekte studie en opleiding as onderwyser. Dit geld ook vir al die medestudente aan die Staatsmodelskool en Staatsgimnasium.

DAARNA

Na twintig maande in die veld teen die vyand (Oktober 1899—Mei 1901) gewond en in krygsgevangenskap op Bermuda (Augustus 1901—September 1902), vandaar na die Verenigde State van Amerika, aldaar in diens van Francis H. Leggett & Co., West Broadway, New York, Stock and Forwarding Agents, (vanaf September 1902 tot Maart 1903), het F. P. Coetzee in 1903 sy passaat na die vaderland oorgewerk, om sy studies onder 'n nuwe bedeling voort te sit. Tuis by 'n getroude broer op Standerton, het hy vir een maand daar skoolgehou sodat 'n inspekteur 'n aanbeveling tot toelating tot die Pretoria „Normal College” en die „Education Department” Transvaal kon maak. Hierdie aanbeveling was gunstig, en die kandidaat studeer vanaf 1 Augustus tot 31 Desember 1903 aan die „Normal College”, Pretoria. Hy ontvang egter nie onmiddellik sy onderwysersertifikaat nie. Blykbaar moes hy eers op proef gaan skoolhou.

Die eerste skool waar hy diens aanvaar was die Wildebeesthoekskool, distrik Pretoria, vanaf 25 Januarie 1904 tot 23 April 1906. Hierdie skool wat onder die naam van 'n „Night School” sorteer het, was geleë agter die Magaliesberg, naby Hornsnek. Dis 'n eenmanskool, die werk strek vanaf die substanderds tot standerd V. Die leerlinge moes blykbaar bedags by hulle ouerhuisse help werk om die honger en armoede van die deur af te hou en die plase weer op te bou, en kon dus alleen in die laat agtermiddae of aande skoolgaan. Die vergoeding van die onderwyser was £200 per jaar.

Gedurende 1904 het F. P. Coetzee 'n „Holiday Course” aan die „Normal College of Pretoria” bygewoon en 'n afsonderlike sertifikaat hiervoor is deur die Education Department, Transvaal, uitgereik, soos volg:

This is to certify that Francois P. Coetzee, after attendance at a Holiday Course, passed an Examination in *Dutch* on the work required for teaching Standards one to seven of the Elementary School Code.

Date 1st October,
1904.

(Geteken) Fabian Ware,
Director of Education.

Op 1 Januarie 1905 word 'n Teacher's Third-Class Certificate (O₃) aan die onderwyser uitgereik, geteken deur J. E. Adamson, Director of Education. Ability to teach *Dutch* verskyn as endossement agterop.

'n Foto van die onderwyser en leerlinge van die Wildebeesthoekskool word hier afgedruk, omdat dit van kultuurhistoriese belang is. Die netjiese kleredrag van die leerlinge trek die aandag, hulle moes blykbaar hulle beste

klere aantrek vir die neem van die foto. Die gemiddelde ouderdom is hoog, dis kinders en jongmense wat die oorlog en kampe oorleef het en nou 'n poging aanwend om verlore tyd in te haal. Die onderwyser het by Jopie Fourie se ouers ingewoon, en derde van regs agter staan een van Jopie Fourie se jonger broers. 'n Ander leerling word aangewys as Pieter Cilliers (links agter). Dit sou interessant wees as die name van die ander leerlinge op die foto opgespoor kon word.

Sommige leef dalk vandag nog as vaders en moeders, grootvaders en grootmoeders van ons huidige jeug, en kon dus die onderwys en opvoeding wat hulle ontvang het verder dra. Ons volk het veel te danke aan die *Onderwyser*.

So het die onderwysinstellings in Pretoria, eers onder die Zuid-Afrikaansche Republiek, en na die oorlog onder die Education Department, Transvaal, hul aandeel gedoen aan die opheffing van die volk.

N. A. COETZEE.

Oor die Nederlandse Verenigingslewe in Ou-Pretoria

IN 1954 het skr., met betrekking tot bogenoemde onderwerp, 'n aantal vrae gestel aan mnr. Oene C. Meek wat toentertyd 'n bekende prokureur op Heidelberg (Tvl.) was en 'n deel van sy lewensloop op Pretoria deur-gebring het. Soos uit die volgende besonderhede blyk, het mnr. Meek baie belang gestel in verskillende verenigings op Pretoria wat deur Nederlanders en oud-Nederlanders in die lewe geroep en in stand gehou is. Met hier en daar klein wysigings in die gebesigde spelling ten einde die leesbaarheid te vergemaklik, lê ons mnr. Meek, wat inmiddels oorlede is, se skrywe aan u voor.—Dr. Jan Ploeger.

Ik dank U wel voor uw schrijven van de 2de Maart en was zeer geïnteresseerd te vernemen dat U veel belang stelt in de historie van het Nederlands Gemeenschapsleven te Pretoria.

Natuurlik van dat voor de Anglo-Boeren-oorlog weet ik heel min, toen was ik nog te jong, hoewel ik mij nog goed kan herinneren dat mijn moeder herhaalde malen aangezocht werd lid te worden van de destijds Friese Vereeniging. Zij had nogal veel gedaan, voor onze komst naar Zuid-Afrika in 1893, aan tooneelspelen in Holland en men had haar krachten nodig, maar we woonden destijds ver uit de stad, op het uiterste eind van Sunnyside, ver voorby de tramterminus en om 's avonds het dorp of de stad in te gaan was voor myn ouders byna een onmogelijkheid.

Toen wy echter na de oorlog in 1906 terugkwamen te Pretoria, was het verenigingsleven op zyn hoogst. Eerst de Nederlandsche Vereeniging, het Hollands Mannenkoor, Onze Taal, Amicitia, De Vrije Wapenbroeders, De Pretoria Gymnastiekvereniging, Thalia, Asaf, Evolutie, De Hollandse Voetbalvereniging, en ik weet niet wat al niet meer.

De Hollandse gemeenschap was groot en goed georganiseerd maar heel erg kliekerig. Ik was alleen lid van de V.W., de N.V., en later de H.V.V. en de P.G.V. De Vrije Wapenbroeders speciaal was erg kliekerig, waarschijnlijk de reden van zyn ondergang, maar toch was het voor de leden zeker een van de aangenaamste vereenigingen die ooit bestaan hebben. Zo ver ik mij kan herinneren hadden we heel min Afrikaners of andere niet-Nederlanders als lid. Ik kan mij alleen herinneren Anton Smit, broer van de latere Administrateur van die naam, de twee Sachsés, halve Duitsers en enthousiastiese „Volunteers”, beiden, meen ik onderofficieren van de „Northern Mounted Rifles”, het „Pretoria Volunteer Regiment” van die dagen bij uitstek, een zekere Meyer, ook een Duitser, en dan de door U in uw artikel over de V.W. reeds genoemde Gate, die echter heel zelden zyn verschiining maakte, als de enige niet-Nederlanders.¹⁾ Er was ook 'n Junior V.W., maar daar weet ik heel min van. De geregelde opkomers waren Anton en Frits Valks, Connie en Harry Wabeke, Piet Hoogland, Willem van Wermeskerken, Roelof Schallies, Wouter Buwalda, ikzelf, Ten Krooden, Van Boven, de Haas (instrukteur), Jaap de Veer, de twee Bakkers, meer kan ik mij niet herinneren. De meesten van de geregelde opkomers waren ook buiten de Vereeniging heel intieme vrienden. We gingen altijd samen uit, natuurlijk niet allemaal te samen, maar vrijwel alleen met andere leden. Jaarlijks met Kerstmis en Nieuwjaar een grote gemengde piekniek, voor sommigen van vóór Kerstmis tot na Nieuwjaar, voor anderen eerst met Kerstmis en later met Nieuwjaar. Later gingen we samen met de Pretoria Gymnastiek Vereeniging, waarin zich ook zoo'n kern bevond, de drie Haaks, twee Maades, twee Thiels. Stutterheim, niet zo'n groot percentage van het totale ledental als by de V.W., maar toch de kern die de Vereeniging gaande hield. Onze dames gingen natuurlijk mee met de nieknieken, de dames, Gier, Maade, Haak, Van Wermeskerken, Van Bergen, en anderen.

Elke vereeniging had zyn eigen karakteristiek, de V.W., na Evolutie, wat men vandaag zou zeggen het meest links georiënteerd, maar harts-tochtelijk Nederlands patrioties, bijna allen kantoormensen en nog heel jong. Zoals U zeker zal weten waren onze kleuren die van Nederland, rooi-wit-blauw, die van het lint waarmee ons insigne aan het uniformjasje bevestigd was. Ons uniform dat van de Nederlandse marine, behalve wat de broek en schoenen betref, want die waren wit; 'n licht-blauwe platte pet met het insigne van de V.W. voorop, en een donker-blauwe jas met dubbele rij silveren knopen, en, alleen echter de meesters, een degen.

Van de P.G.V. waren de kleuren blauw-wit-blauw, het uniform 'n

donkerblauw jasje van veel lichter materiaal dan het onze, met een rij zilveren knopen, donkerblauwe platte pet, witte broek en witte schoenen. De leden waren veel meer gemengd en behoorden tot alle richtingen en ambachten en beroepen, ook waren er veel meer niet-Nederlanders lid van.

Ik heb nog mijn insigne, zowel van de V.W. als van de P.G.V. Ook 'photo's in uniform van Harry Wabeke (Prokureur, reeds lang geleden overleden), Henk Bakker, afgetreden bouwkontrakteur in Kaapstad, Anton Valks en Frits Valks, beiden ook overleden, en van mijzelf.

Wat van de Notulen van de V.W. geworden is, weet ik niet. Ik was voor heel korte tyd Sekretaris en heb, zover als ik weet, het Notulenboek nooit in handen gehad.

Ik was zeer geïnteresseerd te vernemen dat het Vaandel nu berust in het Nederlands Cultuurhistorisch Instituut van de Universiteit. Ik ben erg blij dat het gered is en zich bevindt in het Nederlandsch Cultuurhistorisch Instituut.²⁾

„Onze Taal”, „Amicitia” en ik meen ook „Thalia” waren Toneel- en muziekverenigingen. „Onze Taal” ouder en deftiger, Amicitia jonger en minder deftig, en ik meen weer, „Thalia” op Gezina, waar toen heel veel Hollanders woonachtig waren. Elk van deze Vereenigingen had ook zijn eigen kliek, waarom de Vereeniging draaide en zonder welke de Vereeniging niet kon bestaan. „Asaf” was zo ver ik my kan herinneren de enigste Vereeniging met een kerkelijke basis. „De Hollandse Voetbal Vereeniging”, H.V.V., bestond grotendeels uit leden van de Staf van de Nederlandse Bank, maar had ook nog al wat niet-Nederlanders. De grote steunpilaar was Johny van Eeghen, thans bestuurder van een heel deftig bankiersbedryf te Amsterdam. Van Eeghen was voor de eerste Wereldoorlog een van de beste „Goalkeepers” te Pretoria, maar gaf des Zondags zijn diensten aan zijn eigen landgenoten, die hoewel maar zwakke voetballers, door zijn reuzenkrachten toch nog een geduchte Klub presteerden.

Ik denk de grootste Vereeniging wat ledental betreft, na de Nederlandse Vereeniging, was het Hollands Mannenkoor, ook bestaande uit mannen van alle richtingen en beroepen. Ik heb bijna de Nederlandse Vrymetselaarsloge „De Broederband” vergeten, die destyds vrywel uitsluitend Nederlands was en in het Hollands werkte.

Ik weet niet of U het al geprobeerd heeft, maar U zal zeker heel veel bouwstof voor Uw geschiedenis van het Nederlands gemeenschapsleven te Pretoria kunnen verkrygen uit oude jaargangen van de Vrye Opmerker en de Spectator. Beide bladen zyn al heel lang dood en de drukkerijen waar ze respektievelik gedrukt werden bestaan niet meer. De Vrye Opmerker bestond reeds in 1906 onder redaksie van een van de zonen van prof. Muller, destyds Hervormd Predikant te Pretoria. De Spectator, door myn vader uitgegeven, bestond nog in 1918. Meer bijzonderheden kan ik U niet verstrekken. Dan is er natuurlik de „Volkstem” waar zeker heel veel informasie uit te verkrygen is, vooral voor het tydperk voor de Anglo-

Boeren-oorlog, toen de hele redaksie uit Nederlanders bestond.

Wat de oude heer Wessel Louis betreft, hem heb ik zover ik weet nooit persoonlik ontmoet. Mijn eerste onderwijs te Pretoria na een begin in Pietermaritzburg en later in Friesland te hebben gemaakt, was by de toen nieuw opgerichte Oosteindschool te Pretoria, in de Prinsloostraat, tussen Kerk- en Pretoriusstraat in 1897. Onze boekhouder hier, de heer Ouboe Viljoen, byna 75 jaar oud, was een van de leerlingen van de heer Louis, maar kan zich geen dochters herinneren.³⁾

- (1) Omstreeks 1952-1953 in „Kommando” (oor die geskiedenis van die skermkuns op Pretoria, soos beoefen deur die lede van die V.W.).
- (2) Deur bemiddeling van dr. J. A. Valks en skr. aan die genoemde Instituut oorgedra.
- (3) In die gesin was daar een dogter, mej. Cato Louis.

DIE AMPSWONING VAN CONYNGHAM GREENE

MINDER as drie jaar voor die uitbreek van die Anglo-Boere-oorlog, Oktober 1899, het Conyngham Greene, die laaste Britse Verteenwoordiger in die Zuid-Afrikaansche Republiek, sy ampswoning in Sunnyside, Pretoria, betrek.

Alreeds in 1896, kort na Greene se aankoms in Pretoria, gedurende Desember 1896¹⁾, het die Britse Regering aandag geskenk aan 'n woning vir die nuwe verteenwoordiger van die Britse Regering in Pretoria, Conyngham Greene.²⁾

Aanvanklik is die aankoop van 'n perseel waar 'n geskikte woning en kantore opgerig kan word, beoog.³⁾ Die planne vir hierdie nuwe woning was alreeds opgetrek deur die Britse regering.⁴⁾ Nogtans het die Britse regering nog voorstelle van Greene ingewag na sy aankoms te Pretoria.⁵⁾ Alreeds dieselfde jaar, 1896, het die Britse Agent voorgestel dat die woning van G. T. Bourke, Rissikstraat, Sunnyside,⁶⁾ wat baie gerieflik geleë was en die volgende jaar, 1897, met 'n tram na die midde-stad verbind sou word, as ampswoning vir die Britse Verteenwoordiger in die Zuid-Afrikaansche Republiek, aangekoop word.⁷⁾

Goedkeuring vir die aankoop van Bourke se woning is egter nie onmiddellik verleen nie, want die „Secretary of State”, Chamberlain, wys daarop dat indien 'n woning aangekoop word waarby die nodige wysigings vir kantore nie aangebring kan word nie, 'n verlaging van die Britse Verteen-

woordiger se diplomatieke status meebring kan word⁸⁾. Intussen moes Greene egter vasstel of die nodige veranderinge aan Bourke se woning moontlik is en of dit aangebring kan word vir 'n bedrag minder as £2000.⁹⁾

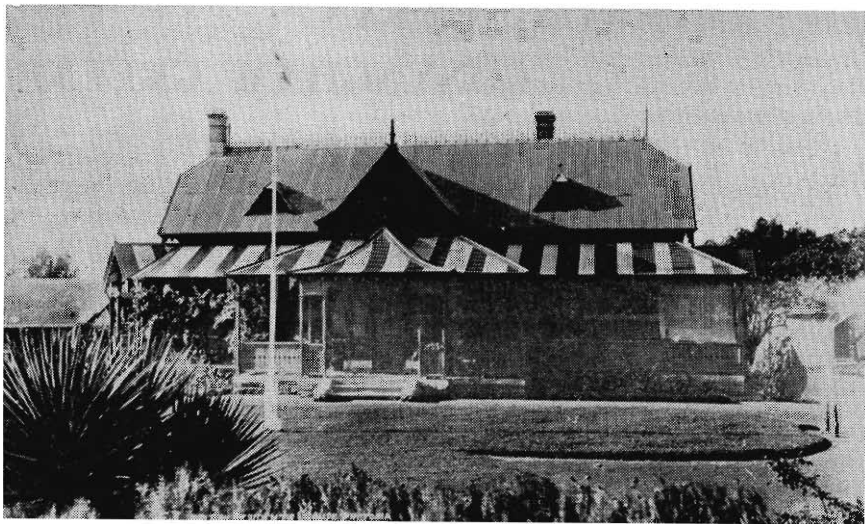
Tesouriegoedkeuring vir die aankoop van Bourke se huis teen 'n bedrag van £12,000 is verleen¹⁰⁾ nadat ook vasgestel is dat geen ondergrondse waterstrome op die perseel is nie.¹¹⁾

Die transaksie is op 20 Januarie 1897 beklank en die erwe in Rissikstraat tussen Mear- en Joubertstraat, Sunnyside, waarop Bourke se woning gestaan het, word Britse eiendom.¹²⁾

Die Britse Verteenwoordiger, Conyngham Greene, moes hierdie nuwe woning voortdurend in 'n goeie verhuurbare toestand hou, teen sy eie koste en ook jaarliks £300 huur betaal¹³⁾. Later, 1898, het die Britse regering ook fondse beskikbaar gestel vir die verf van die dak.¹⁴⁾

Met die deurgaang van die korrespondensie in die argief van die Britse Agent¹⁵⁾, kan 'n idee verkry word van die bedrywighede van Green, 1896-1899, in sy woning te Sunnyside.

Greene het blykbaar baie probleme ondervind met die oopmaak van

Die eertydse ampswoning van Conyngham Greene. Die presiese plek waar die ultimatum oorhandig is, word vandag aangedui deur 'n gedenkteken tussende twee damestehuse, regoor die hoofingang van die Pretoriase Onderwyskollege in Rissikstraat.

Die drie foto's by hierdie artikel is afkomstig uit die Fotoversameling van die Transvaalse Argiefbewaarplek.

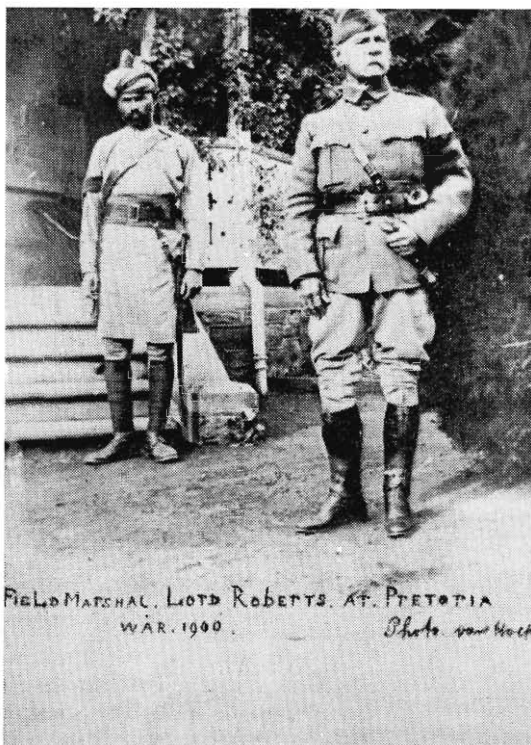

Personeel van die Militêre Goewerneur, sir J. G. Maxwell, op die stoep van die Britse Residensie, die tydelike woning van die Militêre Goewerneur.

posstukke deur die Geheime Speurpolisie van die Zuid-Afrikaansche Republiek. Hierdie inspektering van Britse posstukke lei tot 'n spesiale reëling met die Staatssekretaris van die Transvaal vir die versending van pos op Vrydae.¹⁶⁾

Tydens een van hierdie onderhoude tussen Greene en F. W. Reitz, Staatssekretaris van die Z.A.R., het Reitz sy misnoeë oor die optrede van die Geheime Speurpolisie te kenne gegee. Die Britse Agentskap, Pretoria, haal hierdie gesprek van Reitz aan in hulle korrespondensie aan lord Milner, Britse Hoë Kommissaris in Suid-Afrika: „He (Reitz) said he had recently had occasion to visit an Hotel smokingroom with a comparative stranger residing there, when to his surprise he noticed an unpleasant-looking individual sitting behind his shoulder, and evidently listening to his conversation. He presently rose and asked the waiter to whom he was known as the State Secretary, who the suspicious-looking individual was, when he was informed in a whisper that he was one of the Commissioner of Police's secret service Detectives”.¹⁷⁾

Die onderhandelinge oor die Uitlandergriewe tussen die Z.A.R. en Brittanje, 1897-1899, is via hierdie woning, van die Britse Agent in Sunnyside, gevoer.¹⁸⁾ Hierdie onderhandelinge is egter op Maandag, 9 Oktober

*Lord Roberts voor die
Britse Residensie gedurende
1900.*

1899, tot 'n hoogtepunt gevoer toe Ten Haaff, Eerste Klerk van die Departement van Buitelandse Sake van die Transvaal, om 5 nm., die Republiek se ultimatum aan Greene, in sy woning, oorhandig het.¹⁹⁾

Greene en sy personeel het moontlik onmiddellik na die vertrek van Ten Haaff begin met die deurlees en vertaling van die Transvaalse ultimatum, wat in Nederlands opgestel was, waarna lord Milner blykbaar ook binne enkele oomblikke die eerste kodetelegram in verband met die ultimatum nog dieselfde aand ontvang het.²⁰⁾ Later, dieselfde aand, het lord Milner nog twee kodetelegramme van Pretoria ontvang.²¹⁾

Die laaste dokument aan die Z.A.R. se regering van Brittanje wat in hierdie woning gehanteer is voor die aanvang van die Anglo-Boere-oorlog, 1899, die Britse antwoord op die Transvaalse ultimatum, het Green op 11 Oktober 1899 ontvang.²²⁾

Eers nadat krygswet deur die Z.A.R. op 11 Oktober 1899 afgekondig is²³⁾, het Greene op 12 Oktober 1899 sy woning, ten volle gemeubileerd

agtergelaat.²⁴⁾ Minder as 'n jaar later, na die besetting van Pretoria, 5 Junie 1900, word hierdie selfde woning die militêre hoofkwartier en tydelike woning van die Pretoriase Militêre Goewerneur, maj.-genl. sir J. G. Maxwell.²⁵⁾

Hierna, 1922, het die Britse regering die perseel aan die regering van die Unie van Suid-Afrika verkoop²⁶⁾ en later is die Dameskoshuise van die Pretoriase Onderwyskollege, in Rissikstraat tussen Mear- en Joubertstraat hier opgerig.

- (1) Britse Agent (Hierna B.A.) Correspondence from H.C., 1/96.
- (2) B.A., From H.C., 7/96.
- (3) B.A., From H.C., 27/96.
- (4) B.A., From H.C., 27/96.
- (5) B.A., From H.C., 7/96.
- (6) Erwe nommers 35, 36, 48 en 49 in Sunnyside. Transportaktes.
- (7) B.A., To H.C., 4/97.
- (8) B.A., From H.C., 38/97.
- (9) B.A., From H.C., 35/97.
- (10) B.A., From H.C., 4/97.
- (11) B.A., From H.C., 34/96; To H.C. 31/96.
- (12) Register vir transportaktes vir erwe 35, 36, 48 en 49 in Sunnyside, Pretoria.
- (13) B.A., From H.C., 136/97; B.A., From H.C. 57/98.
- (14) B.A., From H.C., 214/98.
- (15) Die argief van die Britse Agent is gehuisves in die Transvaalse Argiefbewaarplek.
- (16) B.A., Band 38, Tampering with official Correspondence in S.A.R.
- (17) Ibid.
- (18) Vergelyk die Minuteregister van die Britse Agent.
- (19) De Volksstem, 11/10/1899.
- (20) Milner Papers, F.K., 1109, p. 462.
- (21) Milner Papers, F.K., 1109, pp. 463-475.
- (22) Milner Papers, F.K. 1109, p. 481.
- (23) Staatskoerant van Z.A.R., 11 Oktober 1899.
- (24) RA 3811/99 en C.S. 922/02.
- (25) C.S. 922/02.
- (26) Register van transportaktes vir erwe, 35, 36, 48 en 49.

— J. M. SCHOEMAN.

The President and the Rose

IS there any town more redolent of roses than Pretoria? Here these blooms maintain their magnificence for months. For in spite of competition from that “parvenu” the jumped-up jacaranda, Pretoria still has its reputation as a “rose-red city” dating from the earliest time . . . Let me revive a memory of things past.

One summer Saturday about the year 1897 there took place in Pretoria the third annual exhibition of the recently formed "Rose Show Society". The venue was the Market Hall, tastefully decorated for the occasion, we are told, with flags, evergreens, etc. by a Mr. Bouwkamp.

On the left hand side, a platform had been raised for the Volunteer Band, and from this His Honour the President was to have made his speech, but through a misunderstanding on the part of the gentlemen deputed to escort His Honour from his house, the party arrived at the Hall a quarter of an hour too early. The result was that the band which should have played the 'Volkslied' had not arrived; only one or two Committee Members were there to receive him, and it was not till several minutes had elapsed, that the National Anthem was struck up. His Honour naturally annoyed, left the Hall in spite of all remonstrance, entered his carriage and drove home. Some Committee Members drove down to the Presidency, but on arrival found that His Honour was in the Church attending the Nachmaal Service. Mr. Advocate Wessels, in a speech delivered shortly afterwards, explained the situation to those present, and said that as far as he could see, the only course open was to offer His Honour a public apology."

This contretemps appears to have dimmed the lustre of an occasion already marred by a poor growing season since "windy dusty weather accompanied by showers of rain" had recently been experienced. Summing it up, it was reported that "taken as a whole the show could not compare with previous exhibitions in spite of the energetic efforts of Mr. Hess, the Secretary and his co-workers . . . Financially the Show was successful; there being a good attendance both afternoon and evening, but this was the only redeeming feature."

Now gardeners in general and rosarians in particular, will be interested to learn what a Rose Show was like nearly 70 years ago. First of all let us consider the judges, these were Messrs. W. Nelson F.R.H.S. (Booysens Nurseries Johannesburg), R. Adlam (Joubert Park, Johannesburg) and Fuchs (Rand Nurseries, Braamfontein), all — it will be observed — professional and imported persons.

Secondly one is struck by the astonishing variety of roses then grown, since there were classes to show no less than 36, 24, and 12 varieties, one or more blooms of each. Other classes were concerned with colour, such as maroon, light crimson, rose, pink, yellow, yellow-tinted pink and variegated.

Then the following roses — as well they might — had specific classes of their own, Marechal Neil, La France, Marie van Houtte, Madame Berard, Sultan of Zanzibar and Captain Christy. Who — I wonder — grows all or any of these today?

Then — as now — there were classes for children in age groups, with a prize for the best bouquet, made in the presence of members of the Com-

mittee. A little Graaff Reinetter aged six, it is pleasing to note, walked off with a special prize.

I doubt if Miss Constance Spy would have approved of any of the table decorations, but one almost gross exhibit of 125 blooms was firmly condemned by the judges as "unsuitable and untidy". In the evening a Promenade Concert was given by the band. Surely this is a practice worthy of imitation!

Incidentally filial pride induces me to record that on this occasion my father took 10 1st and 2 2nd prizes.

For the benefit of old timers I append the names of the Committee. They were Mr. Wessels (Chairman), Sir Jacobus de Wet, Dr. Leyds, Justice Ameshoff and Landdrost Schutte.

Finally let me say I would have liked to have acknowledged the source of my material. It is from an undated cutting found in a family collection of such trifles. It may be from the 'Volksstem'.

26/5/1965.

— C. W. L. DE SOUZA.

Die Konsentrasiekamp te Meintjieskop

MEINTJIESKOP is vandag allerweë bekend as die randjie waarteen die indrukwekkende Uniegebou met sy pragtige tuine geleë is. Dit is egter nie so bekend nie dat gedurende die Anglo-Boere-oorlog (1899 - 1902) 'n konsentrasiekamp in die kop se nabyheid was.

Gedurende 1901 was daar orals in Transvaal en die Oranje-Vrystaat etlike konsentrasiekampe waarin die Britse leër 'n paar duisend Boeregesinne gehuisves het. Wat die doel met die kampe was, is nie hier ter sake nie, maar wat wel nodig is om te sê, is dat daar feitlik in elkeen van die bestaande kampe 'n klein hoeveelheid mense was wat lojaalgesind teenoor die Britse owerheid was. Hulle loyaliteit was van so 'n aard dat alhoewel hulle Boere-gesinne was, die mans bereid was om die Britse leër op die een of ander daadwerklike wyse by te staan. Baie gou is die mans dan ook in aparte eenhede georganiseer waarvan die „National Scouts" die bekendste is.

Toe die Britse parlement in die loop van 1901 'n komitee, bestaande uit 'n aantal vooraanstaande dames, saamgestel en uitgestuur het met die doel om vas te stel waarom daar soveel klagtes oor die kampe in die pers verskyn, het hulle onder andere aanbeveel dat geen kamp se inwonertal die drieduisend merk mag oorskrei nie. Aangesien daar etlike kampe was waarvan die inwonertal heelwat hoër was, moes daar 'n aantal nuwe kampe gestig word. Veral in Natal is toe etlike nuwe kampe opgerig.

Die gedagte was om die inwoners wat vir Irenekamp te veel was, te stuur na 'n kamp wat te Olifantsfontein gestig sou word. Maar in plaas daarvan om van laasgenoemde terrein gebruik te maak, is die nuwe kamp op 11 Januarie 1902 te Meintjieskop aangelê. Meintjieskop het die voordeel besit dat die kamp binne die kordon van blokhuisse, wat Pretoria omring het, geleë sou wees en terselfdertyd ook van die dorp se sanitêre geriewe gebruik kon maak. Aan beskerming sou dit nie ontbreek nie, want bo-op die randjie en toe noordoos van Pretoria, waarskynlik in die omgewing van Brynerton vandag, was 'n blokhuis of wagerskuiling wat as „Johnston's Redoubt” bekend gestaan het. Net onderkant hierdie waghuis het majoor Hoskins die Meintjieskopkamp uitgelê.

Die eerste groepie inwoners van Meintjieskopkamp is aanvanklik eers naby Bronkhorstspruit in 'n klein kampie gehuisves. Daarvandaan is hulle nader aan Pretoria gebring en het hulle 'n tydlang te Hove'sdrift gewoon. Toe Meintjieskopkamp dus vroeg in Januarie 1902 aangelê is, was hulle die eerste intrekkers daarvan. Hierna het nog heelwat meer gesinne vanuit ander kampe gekom. Geleidelik het die inwonertal aangegroei totdat sowat 650 vroue en kinders daar woonagtig was. Hulle mans het hoofsaaklik in die Britse leër gedien, daarom was daar feitlik geen mans, met die uitsondering van 'n paar grysaards, in die kamp gewees nie. Die „National Scouts” self het eers gedurende Mei 1902 hulle opwagting in die kamp gemaak omdat hulle eenheid op daardie stadium ontbind is. Dit wil ook voorkom asof sommige van die latere inwoners van Meintjieskopkamp, veral nadat vrede gesluit is, uit persone bestaan het wat nie aan die „National Scouts” behoort het nie. Hulle was egter ver in die minderheid.

Die Meintjieskopkamp het blykbaar 'n redelike sterk ooreenkoms met die reeds bestaande kampe gehad. Dit was skaars uitgelê, waarskynlik volgens die ou patroon, toe die nuwe Direkteur van die Transvaalse kamp-administrasie, majoor S. J. Thompson, 'n besoek daar kom aflê het. Op sy bevel moes die kamp feitlik oor uitgelê word, want die latrines, bad- en wasplekke asook die hospitaal moes alles na ander posisies binne die kampgrens verskuif word.

Hierdie verskuiwing het baie werk meegebring aangesien die terrein baie klipperig was. Die werk is deur 'n twintigtal Bantoe-arbeiders, wat 'n korporaal Standers by Rietfontein gaan haal het, verrig. Hulle was egter skaars twee maande in die kamp werksaam toe hulle die kampowerheid in kennis stel dat oestyd aanstons sou aanbreek en dat hulle dus wil vertrek. Weens die gebrek aan mans in die kamp en omdat daar ook geen hoop was om ander arbeiders in hulle plekke te kon kry nie, het die kampsuperintendent hulle daaglikse loon tot 2/- verhoog met die hoop dat hulle dan langer sou aanby.

Die verhoging het egter slegs hulle vertrekdatum met 'n maand uitgestel want nog voordat die superintendent toe weer met hulle kon onderhandel, was hulle skoonveld. Dit het die werksaamhede in die kamp baie vertraag omdat weinig geskikte plaasvervangers gevind kon word.

Met die vertrek van die groep Bantoes, was baie van die geboue nog onvoltooid. Die hospitaal- en skooltente het bv. nog geen vloere gehad nie. Altwee die inrigtings was feitlik elke dag in gebruik en die baie voete wat daaglik daarin rondgetrap het, het die grond sommer gou tot stof gemaak. Die enigste uitweg wat die superintendent aan kon dink, was om 'n paar vroue te nader om 'n harde kleivloer te lê. Teen 'n vergoeding van 15/- het hulle die twee groot tente wat as skoolvertreke moes dien, van 'n vloer voorsien. Die superintendent kon egter hierna geen vrou meer ooreed om ook vir die hospitaal 'n vloer te lê nie. Eindelik het vier seuns hom tegemoet gekom en dit vir 'n £1 gedoen.

Tydens die stigting van die kamp te Meintjieskop was M. J. Stucki die opsigter maar in Februarie is hy deur majoor A. M. Lloyd vervang wat tot aan die einde van die kamp se bestaan as superintendent opgetree het. 'n Paar van die klerke het hom met die administratiewe pligte bygestaan.

Dr. T. Moffat was aanvanklik die kamp se geneesheer maar is later deur dr. J. Wotherspoon, voorheen van Irenekamp, en dr. Pearce opgevolg. Mej. E. Bolton, in die hoedanigheid as suster, het met twee assistente die hospitaal behartig. Later is mej. Courtenay Clarke as die kampmatrone aangestel en sy was daarvoor verantwoordelik dat behoeftiges allerlei benodighede kon bekom hoofsaaklik in die vorm van klerasie.

Die kamp se skool het aanvanklik onder 'n mej. O'Shea en sedert Julie, onder mej. Plumb geressorteer. Dit was blykbaar nie 'n baie groot skool nie want slegs twee tente is gebruik. Die superintendent meld in een van sy verslae dat. „attendances are good, and the parents very anxious to have their children taught — English particularly.” Gedurende Oktober het 'n groot storm etlike tente in die kamp omgewaai. Albei die skooltente het in die slag gebly maar gelukkig is geen leerlinge beseer nie. Van die skoolmeubels het egter weinig oorgebly.

Die superintendent het aanvanklik daaraan gedink om 'n aparte tent as Kerkgebou vir die kampbewoners op te slaan. Hulle het dit blykbaar van die hand gewys aangesien hulle een van die skooltente daarvoor gebruik het. Anders as wat dit met die ander kampe die geval was, het geen predikant in die kamp kom dienste hou nie. Dit was nie 'n geval dat geen predikant beskikbaar was nie, want ds. H. S. Bosman van Pretoria, het byvoorbeeld toestemming van die militêre goewerneur gehad om elke tweede week 'n besoek aan Irene-konsentrasiekamp te bring. Waar Irene agt myl buite Pretoria geleë was, was Meintjieskop teenaan die dorp.

Die betreklike onbekendheid van Meintjieskopkamp kan aan 'n paar redes gewyt word. Ten eerste het die groter kampe hul bekendheid te danke aan die groot kerkhoe wat vandag nog die kampe se monumente is. Die groot kerkhoe was die resultaat van swak behuising, swak gesondheidstoestande en gebreke in die kampadministrasies. Hierdie toestande was feitlik in Meintjieskopkamp afwesig. Slegs agt persone het in laasgenoemde kamp tot sterwe gekom — meestal van natuurlike oorsake.

Hulle is blykbaar elders begrawe want daar bestaan vandag geen kerkhof in die omgewing nie. (Die naaste Kerkhof was dié een aan die oostekant van Hove'sdrift, wat 'n aantal jare gelede na elders verskuive is.—Redakteur.)

Ten tweede het die meeste groot kampe hul bekendheid te danke aan die hoeveelheid „propaganda” wat hulle geniet het. Omdat daar heelwat dinge was wat in die kampe geskort het, is hulle dikwels deur persone besoek met die doel om die swak toestande aan die lig te bring. In dieselfde trant en met dieselfde doel het die inwoners van die kampe, waarvan die meeste daarin gedwing was, later hulle ervarings en ondervindings laat publiseer. Op dié wyse het ons nie net van hierdie kampe kennis bekom nie, maar dit het ook bygedra tot die vorming van 'n besondere beeld van die konsentrasiekampe in die algemeen. Ook hierdie faktor, vir sover as wat vasgestel kan word, het in die geval van Meintjieskopkamp ontbreek, want geen inwoner van Meintjieskopkamp het sy „griewe” gepubliseer nie.

Oor die voedselvoorsiening was daar in die ander kampe baie klagtes. Die Britse owerheid het voedsel aan alle kampinwoners volgens vasgestelde rantsoenskale gratis verskaf. Dit mag wees dat Meintjieskop in dié opsig beter behandel is alhoewel daar genoeg redes verstrekkend kan word om dié teendeel te kan beweer. Die superintendent-verslae maak slegs daarvan melding dat die voedsel van goeie gehalte was.

Siektes, net soos in die ander kampe, het ook etlike mense in Meintjieskopkamp die bed laat hou. Dit blyk egter dat die groot maselepidemie van 1901 teen 1902 feitlik uitgewoed was en dat ander aansteeklike siektes toe ook minder straf voorgekom het. Runderpes het egter op 'n stadium onder die vee in die kamp uitgebreek en tien beeste het daarvan gevrek. Dit was hoofsaaklik melkkoeie en gevolglik was dit 'n groot verlies.

Die konsentrasiekamp te Meintjieskop is op 15 Desember 1902 gesluit en het slegs elf maande bestaan. Dit was nooit tot sy maksimum gevul nie, trouens dit was op die meeste maar sowat driekwart vol.

BRONNE :

In die Argief te Pretoria is die maandverslae van die superintendent van die Meintjieskopkamp gebundel in die groep wat „Supplementêre Stukke Konsentrasiekampe” gemerk is. Ook is van die Geologiese Kaart 2/88, opgestel deur Britse geoloë, gebruik gemaak.

— J. L. HATTINGH.

Kultuuraktiwiteite van die Pretoriase Jeug Tussen 1883 en 1913

DIE eerste Jeugvereniging in die Zuid-Afrikaansche Republiek skyn dié te wees wat te Pretoria deur wyle ds. (later dr.) H. S. Bosman op 20 April 1883 opgerig is met die doel om „het geestelijk en zedelijk welzijn van elkander en ook van anderen te bevorderen” deur middel van „Bijbelbespreking, de behandeling van Kerkgeschiedenis, en het lezen van Godsdienstige werken.” Dit het geheet: **Christeijike Jongelings-vereniging te Pretoria.**

Na dit voorkom, het die Vereniging, moontlik in ietwat gewysigde vorm, bly voortbestaan, want volgens ’n skriftelike mededeling van wyle dr. (destyds ds.) H. D. A. van Broekhuizen het hy in November 1898 voorsitter van die C.J.V. in Pretoria geword en dit tot Julie 1900 gebly toe hy op kommando gegaan en later ’n „paar maande in die Pretoria Tronk gesit het.”

Aan hierdie stukkie verenigingslewe en kulturele arbeid in Pretoria het die Tweede Vryheidsoorlog ook ’n einde gemaak. Maar na die Vrede van Vereeniging in 1902 het die Afrikanervolk weer uit die as van sy verlore worstelstryd opgestaan en is daar benewens die politieke stryd, ook ’n „vredesstryd” om die volk se taal- en kultuurbehoud aangeknop. Ook op die terrein van die kultuurontwaking neem Pretoria weer die voortou.

Op 15 November 1904 ontstaan daar naamlik op inisiatief veral van ds. W. P. Steenkamp van die Ned. Herv. of Ger. Gemeente Pretoria die **Pretoria Christelike Jongelieden Vereniging** wat tot doel gehad het om die jong Afrikaners van die hoofstad op „Christelik-nasionale wijze bijmekaar te brengen, en door de omgang bijmekaar te houden.” In die Vereniging is daar oor nasionale en ander belange gedagtes gewissel en is die lede geleer om die Afrikaans-Hollandse element te handhaaf, en in hierdie en ander verenigings is dit waar die Afrikaners van die toekoms gevorm is.

Die P.C.J.V. het soveel byval gevind dat dit teen April 1905 reeds uit meer as tweehonderd lede bestaan en ook in ander opsigte in ’n besonder bloeiende toestand verkeer het. Die vergaderings is al om die ander Dinsdagaand gehou in die Susannasaal wat soms tot agter gevul was. Die werksaamhede het behels: ’n joernaal en ’n debat om die beurt, voordragte, lesings, improvisasies, asook musiek deur die lede van die Vereniging, deur ’n gemengde koor, en deur ’n musiekkorps wat onder die leiding van prof. W. van Oosten gestel is en 34 „flink bespeelde Franse instrumenten telt.” Elke vergadering is met gesang en gebed geopen, en gesluit met gesang en „akkompagnement van het musiek-korps.” Die vergaderings is gekenmerk deur die manlike Christelike strekking en „een gezellig beschaafd nasionale toon” wat sonder twyfel ’n groot invloed uitgeoefen het op die vorming van vele manne. Die Vereniging was inderdaad die rendez-vous van die Afrikaanse jeug in Pretoria en dit is as ’n halwe skande beskou as

'n jong persoon van die Hollandse Kerke nie daaraan behoort het nie.

Blykens die voorsitter se verslag op 16 Mei 1905 het die Vereniging 26 erelede gehad en tot die geleedere van sy erebeamptes het teen Augustus 1908 toegetree die here genls. Botha en Smuts, ministers De Villiers en Rissik, dr. S. O. Los, prof. dr. P. J. Muller, ds. Ruijsch von Dugteren, konsul-genl. Knobel, mev. P. J. Joubert en S. van Wijk, ens., terwyl dr. H. S. Bosman tot in 1925 die erevoorsitter gebly het.

En die voormanne en leiers van daardie dae het die Vereniging ook daadwerklik gesteun deur toesprake en lesings te lewer of aan opbouwende debatte en beoordelings deel te neem. So byvoorbeeld hou genl. Smuts in 1905 'n lesing op 18 Julie, genl. Beyers 'n toespraak op 29 Augustus, genl. Botha 'n toespraak op 10 Oktober.

Verder gee ds. H. S. Bosman 'n lesing oor „Darwinisme”, praat Jan Celliers oor „Kuns in die Algemeen”; gee dr. M. L. Gunning van die Dieretuin sy „Reis- en andere indrukke” weer; behandel die Nederlandse konsul-genl. Knobel „Stambelangen”; hou prof. dr. P. J. Muller 'n lesing oor „Spiritisme”, behandel dr. Kiewiet de Jonge „Taal en Stamverwante Belangen,” en praat genl. Hertzog op 18 Oktober 1910 „Over de opvoedingskwesie in Zuid-Afrika.”

Oor 'n groot verskeidenheid onderwerpe is daar **debat** gevoer. Nou eens gaan dit oor die vraag: „Mogen vrouwen tot die hogere professies toegelaten worden?”; dan weer oor: „Wat is beter, verbranden of begraven van lijken?” of oor: „De al of niet wenselikheid om de drankhandel in Regeringshanden te stellen.” Op 6 Februarie 1906 word debat gevoer oor: „Waarom wordt er in ons land zo weinig gelezen? Wegens het lage peil der opvoeding, of wegens gebrek aan geschikte lektuur?” tussen ds. Klopper en adv. Tielman Roos. Op 14 Julie 1908 debatteer dr. S. O. Los en ds. H. D. A. van Broekhuizen die kwessie: „Is het wenselik dat het tegenwoordig stelsel van onsektariëse scholen vervangen zal worden door een stelsel van kerkscholen door 't Goevernement ondersteund?” Die vraag: „Is het wenselik de doodstraf af te schaffen?” word op 25 Augustus 1808 deur adv. T. Roos en G. Wolmarans betwis toe die groot meerderheid „stemde tegen afschaffing.”

Ook **interdebate**, soms drieledig, is gereeld gehou tussen die P.C.J.V. en ander verenigings waarvoor daar mettertyd al hoe meer ontstaan het. Die P.C.J.V. (soms Pret. K.J.V. genoem) voer op 9 Maart 1909 interdebat met die **Burgerrecht K.J.V.** oor: „Zal het gele ras mettertyd 'n gevaar worden voor het blanke ras?” En op 2 November 1910 hou bogenoemde twee verenigings saam met die **Jongelings Vereniging „Dient Elkander”** 'n driehoekige debat oor: „Wat heeft groter invloed op een volk: de Kerk, de School of de Pers?”

As onderdeel van die P.C.J.V. was daar die „Fanfare Korps” en die gemengde „Zangvereniging” wat gestaan het onder die leiding van prof. Van Oosten. Die instrumente vir die musiekkorps het by die £300 gekos, ter bestryding waarvan die Vereniging op Dinsdag, 4 April 1905 om 6 nm.

'n promenade-konsert in die Dieretuin gereël het. By die geleentheid is te koop aangebied verversings, blomme en plante en „'n hoogst aangename avond werd ten einde gebracht door een souper” wat deur die dames van die **Zusters vereniging** verskaf is.

Van hierdie, soos hy dit beskryf, „reusagtige tuinpartij” deel dr. W. P. Steenkamp onder andere mee dat „die bye woelig geword het met die koek en suikergoed en 14 ape doodgesteek en die leeus aangepak het.” Ewenwel het die totale ontvangste, met toegang slegs 1/-, digby die £200 bedra.

Kort daarna is die Vereniging se skuld ten volle vereffen toe die heer Erasmus sy belangstelling getoon het deur aan die Vereniging 'n geskenk van £115 te doen, waarvoor daar aan die skenker by 'n resepsie op 25 Mei 1905 dank betuig is. Op daardie aand is ook die Vereniging se halfjarig bestaan feestelik gevier en is daar „lustig gesnaterd, gekeuveld, gekout en gekauwd ook.”

Die **joernaal** het ook 'n vername plek in die verenigingslewe ingeneem. Melding word gemaak van 'n joernaal wat op 25/4/1905 gelees is met inleidingsartikel oor „Die toekomst der Afrikaner”, en op 23/1/1906 het die inleidingsartikel van die joernaal gegaan oor „Onze Volks-Standaarden.”

Ten opsigte van **wedstryde**, eers voordrag- en later (in 1912/13) die bekende sangwedstryde, het die P.C.J.V. ook die voortou geneem „inzake het aanmoedigen van de jongelieden om zich toe te leggen op het voordragen in het publiek.”

Aan die eerste voordragwedstryd op 18 Mei 1909 het ruim 'n dosyn mededingers deelgeneem — leerlinge van St. VI tot en met die Matrikulasielasieklas — wat in die Hollandse of Afrikaanse Taal prosa of poësie moes voordra. As beoordelaars tree op genl. Beyers, ds. Bosman, dr. Los en konsul Knobel. Die Susannasaal was die aand propvol terwyl verskeie van die voordragte „wezenlik uitstekend” was. Die 1ste, 2de en 3de pryse is onderskeidelik toegeken aan jongejuff. Van den Burg, Volkers, en Lombard, en die spesiale prys aan jonheer A. van der Meulen.

In September van dieselfde jaar vind die tweede voordragwedstryd plaas, vir skole in Pretoria, Std. VII en daarbo. Voordragte is beperk tot Jan Celliers se gedigte wat verskyn het in „Die Vlakte” en die aand is om die rede Celliers-aand genoem. Die digter het self 'n spesiale prys gegee (benewens die drie pryse ter waarde van ongeveer £5) en doen ook die prysuitdeling soos volg: 1ste prys, C. Potgieter, **Een Snaakse Vrijery**; 2de prys, Lena van Rooyen, **Klein Ondeg**; 3de prys, Anna Lombard, **Japie Greyling**; en 4de prys, F. Henney, **Die Veldbrand**.

Konsul Knobel, ds. Bosman en adv. Jacobz tree op as beoordelaars. Ook wesk die P.C.J.V. groot belangstelling deur en trek goeie opkomske met sy sogenaamde **Parlementêre Aande**, waarvan daar een op Dinsdag-aand 22 September 1908 in die Susannasaal gehou is. Die „Speaker” was die heer G. Hofmeyer en die Eerste Minister en Minister van Landbou: adv. De Wet; terwyl ds. Van Broekhuizen die Koloniale Sekretaris en Minister van Opvoeding was.